

Eleştirel Düşünme Bağlamında Dr. Parkyeri ve Kömür Karası Çocuk Adlı Çocuk Kitaplarının İncelenmesi

Büşra Çevik[1]¹

¹Mersin Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Mersin

busra_cevik@hotmail.com

Geliş/Received: 25.10.2018

Kabul/Accepted: 17.12.2018

Özet

Bu çalışmanın amacı -Dr. Parkyeri (Franz Hohler) ve Kömür Karası Çocuk (Müge İplikçi)adlı çocuk kitaplarını eleştirel düşünme bağlamında incelemektir. Betimsel modeldeki bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada ilk olarak eleştirel düşünme kavramı tanımlanmış ve eleştirel düşünme-çocuk edebiyatı ilişkisi ele alınmıştır. Ardından söz konusu kitaplar, eleştirel düşünme bağlamında incelenmiştir. Kitaplarda yabancı, ön yargı, empati gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Çalışmanın temel bulgusu şudur: Hem Dr. Parkyeri hem de Kömür Karası Çocuk adlı çocuk kitapları, eleştirel düşünme bakımından oldukça değerlidir. Söz konusu kitaplar, okuru eleştirel düşünmeye davet ve teşvik etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Düşünme, Çocuk Edebiyatı, Çocuk Kitapları

Analysis of The Children's Books Dr. Parkplatz And Kömür Karası Çocuk in terms of Critical Thinking

Abstract

The aim of the study is to examine the children's books Dr. Parkplatz (Franz Hohler) and Kömür Karası Çocuk (Müge İplikçi) in terms of critical thinking. Document analysis method was used in this study which is based on descriptive model. Firstly, the concept of critical thinking was defined and the relationship between critical thinking and children's literature was discussed in the study. Then, these the books were examined in the context of critical thinking. Based on the analysis, the concepts of foreigner, prejudice and empathy have come to the fore. The main finding of this study is: Both Dr. Parkplatz and Kömür Karası Çocuk are very valuable in terms of critical thinking. These books invite and encourage the reader to think critically.

Keywords: Critical Thinking, Children's Literature, Children's Books

[1] Sorumlu Yazar (Corresponding Author): Büşra Çevik, busra_cevik@hotmail.com

1. Giriş

Teknolojinin gelişimi ve uzaya yolculuk gibi aklın sınırlarını zorlayan buluşların yaşandığı fakat kavramların ve üretimlerin de hızla tüketildiği günümüzde kalıcı insani ilkelere duyulan gereksinim, her geçen gün daha da artmaktadır. Zaman, önüne kattığı her şeyi büyük bir hızla öğretmekte, insan ise bu süreçte kalıcı ve hakikat olanın izini sürmeye devam etmektedir. İnsan bu ontolojik gereksinimini, tüm buluşlarına kapı aralayan “düşünme” eylemi ile gidermeye çalışmaktadır. Öyle ki insan, çoğu zaman yanlış veya eksik düşünmeyle içine düştüğü açmazdan yine düşünme yoluyla çıkmayı denemektedir.

İnsanın ayırt edici özelliklerinden olan düşünme eylemi, farklı zihinsel işlevlerin toplamından oluşur. Sözelimi “Aristo’ya göre aklın bağımsız ve kendine özgü bir eylemi olan düşünme; karşılaştırma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama becerisidir” (Güneş, 2012: 130). Bu tanımda da görüldüğü gibi düşünme, kendi içinde farklı alanlara ayrılan ve farklı becerileri içeren çok boyutlu bir kavramdır. Karmaşık bir zihinsel süreç olan düşünme, araştırmacılar tarafından çeşitli türlere ayrılarak belirginleştirilmeye çalışılır. Yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme, empatik düşünme gibi birçok tür; özellikle eğitim programlarındaki yerini almıştır. Bu süreçte hem eğitim hem de edebiyat dünyasında ön plana çıkan düşünme türlerinden biri de eleştirel düşünmedir.

Temelinde doğruyu yanlıştan ayıklamanın yer aldığı eleştirel düşünme, geçmişten günümüze birçok düşünürün, psikoloğun, eğitimcinin ve edebiyatçının ilgisini çekmiştir. Eş deyişle eleştirel düşünme, farklı disiplinlerin uğraş alanına giren bir kavramdır. Bu nedenle eleştirel düşünmeyi tanımlamak oldukça zordur. Ancak alan yazınındaki kimi tanımlar, eleştirel düşünmenin ne olduğuna yönelik ipuçları taşımaktadır.

Eleştiri, etimolojik olarak Yunanca “critic” ya da “kritike” sözcüklerinden gelen ve Latinceye “criticus” olarak aktarıldıktan sonra, giderek farklı dillerde “yargılama sanatı” anlamında kullanılmaya başlanan bir kavramdır (Şenşekerci ve Bilgin, 2008: 21). TDK’nin Güncel Türkçe Sözlüğü’nde eleştirmek (2011: 787) “Bir düşünceyi, bir eseri, bir yargıyı inceleyerek doğruluk veya yanlışlığını ortaya çıkarmak ve gerçek değerini belirtmek, tenkit etmek.” şeklinde tanımlanmaktadır. Eleştiri ile eleştirel düşünme arasında yakın bir ilişki vardır. Özdemir’in (2016: 269) saptamaları eleştirel düşünmenin ayırt edici niteliklerini ortaya koymaktadır:

Eleştirel düşünme, olaylara çok açılı bakma ve örtük olanı anlaşılır kılma çabası olarak tanımlanabilir. Eleştirel düşünme çizgisel değildir; doğru bir yol izlemediği gibi, bir tek sonuçla da yetinmez. Her sonucun olumlu ve olumsuz yanları vardır. Eleştirel düşünmede, gerçekleştirmeye, yoruma ve grinin tonlarını dikkate almaya gereksinim duyulur. Eleştirel düşünme, farklı görüşlerden yararlanabilmek için araştırma ve incelemeyi bir zorunluluk olarak koyar.

İpşiroğlu’nun (1991: 301) görüşleri de alan yazınındaki diğer görüşleri destekler niteliktedir. “Eleştirel düşünceye göre tek doğru değil, birçok doğru vardır. Önemli olan bağımsız düşünme yetisini yitirmeden bir sorunu çeşitli açılardan inceleyerek kendi görüşünü geliştirme, aynı zamanda başkalarının görüşlerine de saygı ve hoşgörülle yaklaşmaktır. Eleştirel düşünme, her tür saplantıdan, bağımlılıktan, dogmatizmden arınmış bir düşünmedir. Bu bakımdan, tek doğru benimkidir diyen her tür otoriter görüşe kuşkuyla yaklaşır” (Akt. Sever, 2012: 27).

Soru sormayla beslenen ve süreçsel bir eylem olan eleştirel düşünmenin gün yüzüne çıktığı ve pekiştiği alanların başında edebiyatın yer aldığı söylenebilir. İnsanın merak duygusunu perçinleyen ve hayal gücüne hizmet eden edebiyat, bir yandan da onun estetik duygularını besler. Hem yazar hem de okur, edebiyat ile soru sorma, hayal kurma, klişeleri sorgulama ve hatta bunların yerine yenilerini koyma şansı yakalar. Edebiyatın soru sormayı ve hayal kurmayı kolaylaştırması sebebiyle insana bir özgürlük alanı sunduğu, bu özgürlük alanının da eleştirel düşünmeyi beslediği söylenebilir. İnsan edebiyat sayesinde kabuklarını kırmanın, kendine verili olanın dışına çıkmanın, yani eleştirel düşünmenin olanaklarıyla karşılaşır. Bu bağlamda Tutaş (2006) edebiyatın eleştirel düşünme öğretimi için güçlü bir araç olduğunu, edebiyat aracılığıyla öğrencilerin derinlemesine sorma, sorgulama, öğrenme ve eğlenme eylemlerine katılacaklarını ileri sürer. Özdemir (2016) edebi eserlerin, eleştirel düşünme için geçmişten günümüze önemli birer materyal olduğunu savunur. Sever de (2012) eleştirel düşünmenin demokratik toplumların bir gereksinimi olduğu gerçeğinden hareketle dünya sorunlarıyla baş edebilme becerisinin gelişebilmesi için çocuk kitaplarının eleştirel düşünmeye elverişli olması gerektiğini dile getirir. Buradan hareketle eleştirel düşünme ile edebiyat arasındaki ilişkinin ayrıntılı bir biçimde ele alınması gerekliliği ağırlık kazanır.

Alan yazını taraması yapıldığında eleştirel düşünme ile felsefe (Alkın-Şahin ve Tunca, 2015), problem çözme (Türnüklü ve Yeşildere, 2005), akademik yazma (Bayat, 2014), iletişim becerileri (Köksal ve Çöğmen, 2018), matematik başarısı (Özcan, 2017), müzik başarısı (Şentürk, 2014) arasındaki ilişkiyi ele alan çeşitli çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmalar, eleştirel düşünmenin çok boyutluluğunu ortaya koymaktadır. Çok boyutlu bir kavram olan eleştirel düşünme, genelde edebiyat özelde çocuk edebiyatı açısından da ele alınmalı ve çocuk kitapları eleştirel düşünme bağlamında değerlendirilmelidir. Çocukların eleştirel düşünebilmesinin anahtarlarından biri çocuk kitaplarıdır, bu vesileyle çocuk edebiyatı-eleştirel düşünme ilişkisi ayrıntılandırılmalıdır. Bu bağlamda “Dr. Parkyeri” ve “Kömür Karası Çocuk” adlı kitaplar, eleştirel düşünme becerileri açısından incelemeye ve karşılaştırmaya değerdir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Çocuk edebiyatı ürünleri çocuklara ufuk çeşitliliği sunma, temel değerleri öğretme, çocukları hayata hazırlama gibi gizil amaçlar taşımaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak araştırmada, modern çağın önemli kavramlarından olan “eleştirel düşünme” kavramı çocuk edebiyatı eserleri üzerinden irdelenmiştir. Buradan hareketle Franz Hohler’in yazdığı Dr. Parkyeri ve Müge İplikçi’nin yazdığı Kömür Karası adlı çocuk kitapları, eleştirel düşünme açısından incelenip değerlendirilmiştir.

2. Yöntem

Betimsel modeldeki bu araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Bu araştırmada çocuk kitapları ele alındığı için, doküman incelemesi yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir.

Araştırmada “eleştirel düşünme” kavramı ve çocuk edebiyatı ilişkisi iki farklı kitap üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır. Bu kitaplardan biri Almancadan Türkçeye çevrilmiş bir eser diğeri ise Türk edebiyatından seçilmiş bir eserdir. Eserlerin hem dünya hem de Türk edebiyatından seçilmesi temsil yeteneğini sağlaması açısından önemlidir. Her iki eser de “eleştirel düşünme” bağlamında temalara ayrılarak incelenmiş; farklı ve benzer noktaları vurgulanmıştır. İncelenen eserlerin künye bilgileri aşağıda verilmektedir:

Hohler, F. (1997). Dr. Parkyeri (O. Özdemir, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İplikçi, M. (2017). Kömür Karası Çocuk. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.

3. Bulgular ve Yorum

3.1. Eleştirel Düşünme Açısından Dr. Parkyeri

3.1.1.Öykünün Teması

Alman yazar Franz Hohler’in yazdığı Dr. Parkplatz adlı yapıtını, 1997’de Orhan Özdemir Dr. Parkyeri adıyla Türkçeye çevirmiştir. Öykünün başkahramanı Dr. Parkyeri İsviçre’nin küçük bir kentinde yaşayan bir felsefe doktorudur. Evinin kapısına yazdığı “Dr.” yazısını gören komşularının onu hekim sanmaları ile öykü gelişir. Öyküde Dr. Parkyeri’nin kendisine danışmak için gelen komşuları ile olan diyaloglarından hareketle farklı toplumsal sorunlara ulaşmak mümkündür. Günlük hayatın içine serpiştirilmiş sıradan olaylarla toplumsal sorunlara ve yer yer hayatımızdaki aksayan yönlere eleştiriler bulunmaktadır. Öykünün ayırıcı özelliği ise ele aldığı sorunlar ile okuyucunun eleştirel bilincine seslenmesidir. “Dr. Parkyeri, en genel anlamda eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasını hedefleyen bir eserdir” (Biroğlu Şahbaz, 2011).

3.1.2. Yabancı Kavramı

Eserde Dr. Parkyeri yaşadığı topraklarda savaş olduğu için İsviçre’ye yerleşen bir göçmendir. Bu kentte kendi halinde yaşarken kapısına asmış olduğu “Dr.” kısaltması ile bir anda ilgi odağı haline gelir. Kendisini hekim sanan komşularının gerek tıbbi gerek psikolojik rahatsızlıklarını dinler ve onlara çözüm üretmeye çalışır. Komşularına verdiği tavsiyelerin işe yaraması üzerine Dr. Parkyeri ün kazanmaya başlar.

Öykünün buraya kadar olan kısmında kente bir yabancı olarak gelen Dr. Parkyeri'nin kentin yerlileri ile ilişki kurması anlatılmaktadır. Dr. Parkyeri ile danışma saatleri, kahramanımız ile kentlilerin ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir. Bu sayede Dr. Parkyeri bu küçük kente ve insanlarına kısa sürede alışır. Ama bu ilişkiden rahatsız olan gruplar vardır. Kentteki hekimler Dr. Parkyeri nedeniyle hastalarını kaybetmişlerdir. Bu durum onların çıkarlarını olumsuz yönde etkilemiş ve para kaybetmeye başlamalarına neden olmuştur.

İşte Dr. Parkyeri'ne karşı tutum alış tam olarak bu noktada başlar. Çeşitli çıkar gruplarıyla ve egemen üretim ilişkileri ile uyuşmayan Dr. Parkyeri, yine bu ilişkiler tarafından belirlenen sistemin kendisi tarafından dışlanır. Bu dışlanmanın topluma etkisi de çok uzun sürmemiştir. Öykünün bu noktasında ortaya çıkan olağanüstülükler kentin huzurunu kaçırmıştır ve böylece kentte bu yabancıya karşı olumsuz sesler yükselmeye başlamıştır.

Öykünün başında kent halkı ile Dr. Parkyeri'nin arasında gelişen olumlu iletişim öğeleri anlatılmıştır. Ancak işin içine çıkar, üretim ve egemenlik ilişkileri girdiği zaman bu tutum alış ters bir yönde seyretmiştir. Toplumdaki yerleşik düzenin bilinenden farklı bir yöne doğru kanalize olması, zamanla bir huzursuzluk yaratmış ve bu huzursuzluğun kaynağı da doğrudan bir yabancı olarak görülmüştür. Eserde "yabancı"ya yönelik tutumun zemininde yer alan gerekçeler, yazınsal bir biçimde sorgulanmıştır. Yazar burada belki de insanın kafasındaki yabancı kavramının kaynağı olarak otoriteleri işaret etmektedir.

3.1.3. Para Kazanma Duygusu ve İnsani İlişkiler

Öyküdeki sorunların çoğunun kaynağında çıkar ilişkileri bulunmaktadır. Bu çıkar ilişkilerinin insani ilişkilere yön vermesi ise yukarıda gözler önüne serilmiştir. Eserde hekimler ve Dr. Parkyeri arasındaki çatışma da aslında mesleki değerlerin mi yoksa kişisel çıkarların mı öncelenmesi gerektiği tartışmasını alevlendirmektedir. Hekimlik gibi insan odaklı bir mesleğin nasıl maddi beklentilerle çıkar ilişkisine dönüştürüldüğü, olayların akışı içerisinde kendisine yer bulmuştur. Dahası bu maddi odaklı yaklaşımlar sonucunda çıkar gruplarının rahatsızlığı, insani ilişkiler üzerinde yönlendirici bir etkiye dönüşmüştür. Bu durum da gerek mesleki etiğin gerek insani ilişkilerin yozlaşmasını anlatmaktadır.

Yine öyküde Dr. Parkyeri'ne mide ağrısı için gelen kadının rahatsızlığının psikolojik temelli olduğu görülmüştür. Bu kadın iş yerinde kendisine kötü davranan patronuyla anlaşamamaktadır ve bu sebeple mide ağrıları yaşamaktadır. Bu kısacık olay üzerinden verilmeye çalışılan farklı mesajlar vardır. Bunlardan ilki patron-çalışan ilişkisi üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Öyküdeki kadın, patronu kendisine kötü davrandığı için kendisini baskı altında hissetmektedir. Ve bu baskı onun hastalanmasına sebep olmuştur. Bu durum günümüzde iş yerlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. İşçilerini para kazanma aracı olarak gören işverenlerin onlara kötü davranması ve onlar üzerinde baskı kurması çok sık karşılaştığımız bir olumsuzluktur. Buradan hareketle verilen ikinci mesaj ise bu gibi durumlarda kişinin hakkını arama eğilimi göstermesi gerektiğidir. Toplumdaki iktidar ilişkileri kişi üstünde baskı kursa da kişinin hak ve sorumluluklarının farkında olması ve onlara sahip çıkması, eğitim ile sağlanabilecek bir olgudur.

Tüm bunlar, günümüzde de pek çok insanın yaşadığı maddi kaygıların ve çıkar hesaplarının insan ilişkilerine yansımaları anlatmaktadır. Bu yönüyle eser aslında sadece çocukların değil yetişkinlerin de bu konuda eleştirel düşünebilmelerine kapı aralamaktadır.

3.1.4. Ön yargılar

Öykünün başkahramanı Dr. Parkyeri aslında büyük bir ön yargının da başkahramanı olmuştur. Bir felsefe doktoru olan Dr. Parkyeri'nin adının önündeki "Dr." kısaltmasının hekim ile karıştırılması olayların çıkış noktasını oluşturur. Bu, basit bir yanlış anlaşılma değildir. Burada aynı zamanda bir ön yargı da vardır. Toplumsal etiketlerin hayatımızdaki yerini gözler önüne seren bu ön yargı, Dr. Parkyeri'nin başından geçenler aracılığıyla yazınsallaştırılmıştır. Çünkü Dr. Parkyeri kent halkı tarafından hekim sanılmasa, bu olay örgüsünün akışı muhtemelen çok başka yönde olacaktır. Dr. Parkyeri'ne bu saygınlığını kazandıran felsefe doktoru oluşu değildir. Onun bir hekim olarak görülmesidir. Aslında bu kavram farklılığının çocuklara küçük yaşta kazandırılması açısından eser oldukça önemlidir. Yine bu ön yargının gözler önüne serdiği bir başka gerçek ise etiketlere duyulan güvendir. Eserde Dr. Parkyeri'ne giden hastaların onun söylediklerine duyduğu güven ilgi çekicidir. Aslında sandıkları gibi bir hekim olmayan Dr. Parkyeri'nin hastalara verdiği öneriler ise oldukça basittir. Uygulamaları koşuluyla verdiği bu tavsiyelerin hastalar üzerinde işe yaraması, onun ününü artırırken aslında toplumdaki etiket algısını da sarsmaktadır. Sanıldığı gibi hekim olmayan birinin verdiği

tavsiyelerin de bu denli doğru olabileceği, kişilere duyulan güvenin mutlaklaştırılmasına yönelik bir eleştiridir. Burada doktorların da tıpkı diğer meslek gruplarında olduğu gibi bir otoriteymişçesine kabul edilmesinin yanlışlığı da vurgulanmaktadır. Hekim sanılan Dr. Parkyeri'nin kendisine danışmak için gelen hastalarla görüşmesini çay eşliğinde yapması da aslında onun sıradan bir insan olduğu izlenimini vermektedir.

3.1.5. Sosyal Paylaşımlar

Öyküdeki sosyal paylaşımların çoğunun odak noktası Dr. Parkyeri'dir. Onun evinde semaver eşliğinde gerçekleşen sohbetler farklı farklı insanların kesişim noktalarını oluşturmaktadır. Bu sohbetlerin çeşitliliği de sosyal paylaşımları beslemektedir. Dr. Parkyeri'ne danışmak için gelen bu farklı hastaların hepsinin ortak noktası ise sosyal paylaşım duydukları ihtiyaçtır. Öykü okunduğu zaman bu hastaların problemlerinin sıradan şeyler olduğu, aynı şekilde Dr. Parkyeri'nin onlara tedavi için yaptığı önerilerin de oldukça basit olduğu görülmektedir.

İşte tam olarak burada yukarıda değindiğimiz sosyal paylaşım ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu insanları rahatlatan şey Dr. Parkyeri'nin kendilerini dikkatle dinlemesi ve aslında onların kaçıracağı ufak detaylar ile sorunlara çözüm üretebilmesidir. Öyküde adeta bir metafor olarak kullanılan semaver de bu ihtiyacın ve sosyal paylaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Eser bu sayede insani ilişkilerde karşımıza çıkan sorunları çözenin bir çay sohbeti kadar basit olabileceğini anlatmaktadır.

3.1.6. Bilgiye Ulaşma Yolları

Eserde okunabilirliği de artıran bazı olağanüstülükler yaşanmaktadır. Kenti sineklerin basması bu olayların başlangıcıdır. Bu sorunun çözümü için belediye başkanı ve polisler Dr. Parkyeri'ne başvurmuşlardır. Dr. Parkyeri ise öykünün bu kısmında okuyucuya araştırma usullerini uygulamalı olarak anlatmaktadır denilebilir. Sorunun çözümü için öncelikle kaynağı bulmaya çalışan Dr. Parkyeri araştırmalarına şehrin kütüphanesinden başlamıştır. Onun kaynağa ulaşma yolunda ilk seçiminin kütüphane olması çocuklara örnek olması açısından oldukça önemlidir. Teknoloji çağında yaşayan günümüz çocuklarının bilgiye ulaşma yolları için alternatif kaynaklar da olabileceğini görmesi kitabın bırakacağı olumlu bir etkidir. Ayrıca eser aracılığı ile kütüphane ortamının da çocuklara tanıtımı sağlanmaktadır.

3.2. Eleştirel Düşünme Açısından Kömür Karası Çocuk

3.2.1. Öykünün Teması

Öykü 1949 yılında Afrika'da doğan albino Salif Keita adlı bir çocuğun ünlü bir besteci olma yolunda ilerlediği hayat hikâyesinden esinlenerek yazılmıştır. Kitaptaki başkahraman Salif gerçek yaşamdaki aksine beyazlar arasında kalmış kömür karası bir çocuktur. Eserde, yaratılan bu zıtlıktan hareketle ele alınan birçok toplumsal mesaj yer almaktadır.

Salif Afrikalı göçmen bir çocuktur. Afrika'da kalan ünlü müzisyen babasının hasreti ile Türkiye'de yaşadığı olaylar anlatılmaktadır. Notalara ve müziğe âşık olan bu çocuğun onların peşine düşüp yanındaki tek akrabası olan annesinden kopup kalabalıklara karışması öykünün merkezinde yer almaktadır. Peşine düştüğü notalar onu farklı insanlarla kesiştirirken annesinin ise özgürlüğüne mal olmuştur. Hikâyenin devamında ise Salif'in notalarla dansı ve annesine kavuşma çabası anlatılmaktadır.

Hikâyede Salif'in yaşadıkları üzerinden göçmenlik, yabancı kavramı, toplumsal ön yargılar, insanların şekilciliği, özgürlük kavramı, yetişkin dünyasının çelişkileri gibi birçok toplumsal konu ele alınmaktadır. Bu yönüyle eser sadece çocukların değil yetişkinlerin de eleştirel düşünme becerilerini harekete geçirecek niteliktedir.

3.2.2. Yabancı Kavramı

Eserde yabancı kavramının iki boyutlu bir anlatımı vardır. İlk boyutu göçmenlere karşı var olan olumsuz yaklaşımlardır. Onların kabullenilmeyişi, alt tabaka insan olarak görülmesi ve olumsuz şartlar altında yaşamaları bu kavramın getirdiği sonuçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı kavramının ikinci boyutu ise Salif'in dış görünüşünden kaynaklanan bir yabancılıktır. Salif'in siyahî teni, ona bir yabancılık hissi yüklemektedir. Bu "yabancılık" ise çok daha derin anlamlara kapı aralayan bir yabancılıktır. Aslında çoğu çocuk kitabında bu tarz

olumsuzluklara yer verilmesi tercih edilmez. İdeal çocuk yaratabilmek adına gerçek yaşamdan hayli kopuk, çok daha romantik, izole bir dünya oluşturulur. Bu ise çocuk okurun gerçek yaşama hazırlanmasını engeller.

Oysa edebiyatın bir işlevi de çocuğu -psikolojik bir baskı altına almadan- gerçek yaşama hazırlayabilmek, bu geçiş evresini olabildiğince yumuşatmaktır. Buna karşın çocuk kitaplarının genelinde yaratılan dünya, çocuğun gerçeklik algısını zedelemektedir. Yaratılan izole dünyaya hapsolan çocuk kendi yakın çevresine yabancılaşmakta ve belki de hiç olmayan uzaklara yönelmektedir. Bu nedenle genellemenin dışına çıkan bu kitapta böylesi bir kavramın güncel ve evrensel açıdan iki farklı mesajla dile getirilmesi çocuk okurlar için eleştirel bir farkındalık yaratabilir.

3.2.3. Empati

Eserde çocuklara farkındalık kazandıran başka kavram da empatidir. Eserde öğretmen karakterinin başkahraman olan Salif ile kendisini özdeşleştirdiği görülmektedir. Hatta bu durum öğretmen karakterinin ağızından verilmiştir.

Bu durumun okuyucu açısından olumlu olduğu söylenebilir. Nitekim çocuğun okuduğu kitaptaki karakterlerle özdeşim kurma eğiliminde olduğu bilinmektedir. Özellikle kitaptaki başkahramanın çocuk olması bu eğilimi artıran bir faktördür. Burada da çocuğun bu özdeşimin yanı sıra empatiyi de görmesi sağlanmıştır. Üstelik bu empatinin yetişkin ve çocuk arasında olması bu iki farklı dünyayı kesiştirmesi açısından önemlidir. Empati duygusu ile eleştirel düşünme arasında birbirini besleyen bir ilişkinin olduğu bilinmektedir.

3.2.4. Yetişkin Dünyası ve Çocuk

Yukarıda da bahsettiğimiz yetişkin dünyası ve çocuk kesişimi, kitap içerisinde karakterler yoluyla yer yer anılmıştır. Bu durum, karakterlerin diyalogları ve iç konuşmaları ile estetikleştirilmiştir. Eserde Salif, olay örgüsü içinde etrafındaki yetişkinlerin duygusal ve düşünsel anlamdaki çelişkilerini dile getirmektedir. Bu şekilde hem bizlere eleştirel yaklaşım imkânı sunarken hem de çocukların farkındalık kazanmasını sağlamaktadır. Çocukların yetişkin dünyasıyla kesişimleri, onların yaşantı ve deneyim zenginliğini geliştirerek eleştirel düşünmelerine olanak tanımaktadır.

3.3. İki Kitabın Karşılaştırılması

Çeviri yoluyla edebiyatımıza kazandırılan Dr. Parkyeri ve Türk çocuk edebiyatı ürünü olan Kömür Karası Çocuk eserlerini eleştirel düşünme başlığı altında yapmış olduğumuz irdelemenin yanı sıra bu iki eserin benzer ve farklı noktalarının vurgulanması da faydalı olacaktır. Her iki eserin de çocuk edebiyatı bağlamında eleştirel düşünmeye kapı araladığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda iki eserin ortak noktaları vardır. Bunlardan ilki eserlerde konulaştırılan “yabancı” kavramıdır. Her iki eser de yabancı kavramını irdelemektedir. Dr. Parkyeri’nde de Kömür Karası Çocuk’ta da başkahramanlar üzerinden verilen bu olgu, aynı zamanda arka alanda göç gerçeğini de yansıtmaktadır. Yine her iki eserde de simgeleştirmeler, okuru eleştirel düşünmeye özendirir ortak öğelerden birisidir. Bununla beraber eserlerin biçimleri ve kurguları doğal olarak farklıdır. Dr. Parkyeri’nde daha doğal bir akış ve örtük bir anlatım varken, Kömür Karası Çocuk eserinde ise verilmek istenen mesajlar görece daha açıktır. Bu bakımdan Dr. Parkyeri adlı eserin eleştirel düşünme açısından daha çok veri taşıdığı görülmektedir.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada dünya ve Türk edebiyatından seçilen iki farklı çocuk kitabı eleştirel düşünme açısından irdelenmeye çalışılmıştır. Benzer ve farklı temalar taşımakla birlikte, söz konusu kitaplarda okuru eleştirel düşünmeye davet eden bir kurgu ve biçim olduğu ortaya çıkmıştır. Her iki kitabın da çocukları gerçek dünyadan koparmadan, onlara farklı bakış açıları kazandırmaya elverişli olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu kitaplar, okurun otoritelerden bağımsızlaşarak kendi düşüncelerini inşa etmelerine olanak tanıyabilecek veriler taşımaktadır.

Çocuk kitaplarını eleştirel düşünme ve okuma açısından inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır (Bkz. Canlı, 2007; Sever ve Aslan, 2009; Çekici, 2014; Çekici ve Kanatlı, 2015). Bu çalışmada ise farklı kültürde üretilmiş iki çocuk kitabı eleştirel düşünme bağlamında incelenmeye ve karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışma bu bakımdan özgün bir değer taşımakta ve alan yazınında yeni çalışmalara kapı aralamaktadır.

Çocuk edebiyatının, çocukların eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, çözüm odaklı düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerini destekleyip onlara ufuk çeşitliliği sunma gibi işlevleri olduğu kabul edilmektedir. Bu anlamda özellikle karşılaştırmalı çalışmaların artması gerekmektedir. Farklı kültür ve yaklaşımları barındıran çocuk edebiyatı eserlerinin incelenmesi, bu alandaki kuramsal tartışmalara katkı sağlayabilir. Karşılaştırmalı çalışmalar, farklılıkların fark edilmesine hizmet ederek Türk çocuk edebiyatına eleştirel düşünme açısından zenginlik sağlayabilir.

Çocukların üst düzey düşünme becerilerini edinerek, gerçekliklere psikolojik anlamda hazırlanarak yetişmesi açısından çocuk edebiyatı eserleri oldukça önemlidir. Çalışmanın başında söz ettiğimiz, insanın kendi eliyle içine düştüğü açmazdan kurtulmasının yolu, çocuk edebiyatı olabilir. Eleştirel düşünmeye olanak tanıyan çocuk kitapları, çocukların daha duyarlı bu dünyanın da daha güzel olmasına zemin hazırlayabilir.

Bu çalışmaya konu olan Dr. Parkyeri ve Kömür Karası Çocuk adlı eserler seçilmiş iki örnekten ibarettir. Bu tarz çalışmaların artırılması ve farklı kitapların değişik çalışmalarda, değişik bağlamlarda konulaştırılması yazınsal ve düşünsel zenginlik açısından hem çocuklar hem de yetişkinler için oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Alık-Şahin, S. ve Tunca, N. (2015). Felsefe ve eleştirel düşünme. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 192-206.
- Bayat, N. (2014). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme düzeyleri ile akademik yazma başarıları arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 173 (39), 155-168.
- Biroğlu Şahbaz, B. (2011). “Dr. Parkyeri” üzerine. *Eğitim Dergisi*, 30, <http://www.egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/21-30/sayi-30-nisan-2011/801-dr-parkyeri-uzerine> sayfasından erişilmiştir.
- Canlı, S. (2007). Rıfat Ilgaz’ın Küçükçekmece Okyanusu ve Cankurtaran Yılmaz adlı romanlarının eleştirel düşünmeye etkisi. *Edebiyatımızın koca çınarı anısına Rıfat Ilgaz Sempozyumu Bildirileri* içinde, 327-334. İstanbul: Çınar Yayınları.
- Çekici, Y. E. (2014). *Rıfat Ilgaz’ın çocuk kitaplarında karşıt söylem bağlamında eleştirel okuma etkinlik önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Çekici, Y. E. ve Kanatlı, F. (2015). Rıfat Ilgaz’ın çocuk kitaplarına yönelik eleştirel okuma etkinliklerinin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, UDES 2015, 2843-2879.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 32, 127-146.
- Hohler, F. (1997). *Dr. Parkyeri* (O. Özdemir, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İplikçi, M. (2017). *Kömür karası çocuk*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- İpşiroğlu, Z. (1991). Köktendinci çocuk yazımına eleştirel bir yaklaşım. *Çağdaş kültürümüz: olgular-sorunlar* içinde. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları-2 Cem Yayınevi.
- Köksal, N. ve Çöğmen, S. (2018). Ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme ve iletişim becerileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 278-296.
- Özcan, Z. Ç. (2017). Ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin matematik başarıları, yaş ve sınıf seviyesi açısından incelenmesi. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 43-52.

- Özdemir, O. (2016). Orhan Kemal'in "Oyuncu Kadın" adlı öyküsünün okuyucunun eleştirel düşünme becerilerine katkısı açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), 269-282.
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem.
- Sever, S. ve Aslan, C. (2009). Eleştirel düşünme becerisini kazandırma bağlamında çocuk edebiyatı yapıtlarının işlevleri üzerine bir çözümleme. 6. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri içinde (s. 231-250). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Şeşekerci, E. ve Bilgin, A. (2008). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *U. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1), 15-43.
- Şentürk, G. C. (2014). Eleştirel düşünme eğitiminin müzik eğitiminde performansa etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (4), 43-56.
- TDK. (2011). *Güncel Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Tutaş, N. (2006). Critical thinking through literature. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46 (1) 93-110.
- Türnüklü, E. B. ve Yeşildere, S. (2005). Problem, problem çözme ve eleştirel düşünme. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (3), 107-123.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.